

UDVIKLINGEN I GRØNLAND UNDER NYORDNINGEN

Af departementschef *Eske Brun*

I

Der er nu forløbet 8 år, siden den store kommission sad og forberedte nytiden i Grønland, og det kan måske være praktisk nu at prøve på at finde ud af, hvad vi har nået siden da og selvfølgelig her specielt, hvad vi ikke har nået. Min gamle mor plejede altid at give mig det vise råd, at man aldrig skal vise tosser halvgjort arbejde, for de vil aldrig forstå, at halvgjort arbejde har to sider, nemlig det som ikke er gjort, og det som er gjort. Jeg har derfor været noget betænkelig ved at lave en sådan sammenfatning, men blandt læserne af tidsskriftet „Grønland“ regner jeg med, at denne læresætning ikke vil blive aktuel. Jeg tror, jeg her med sindsro kan gå ud fra, at det arbejde, der er gjort, det kan der findes forståelse for, hvis det ellers er blevet ordentligt gjort.

Lad mig da begynde med at slå fast, at emnet jo i virkeligheden ikke er eet emne, men 20 emner, man må derfor undskylde mig, hvis der mangler noget, eller hvis der er noget, som jeg ikke fordyber mig tilstrækkeligt i. Det må naturligvis i mange henseender blive noget skematisk, hvad jeg kan oplyse, den begrænsede plads taget i betragtning. Lad mig endvidere fastslå, at en af de allervigtigste forholdsregler, som er udført efter kommissionens forslag, er adskillelsen af Handelen og administrationen, og det må derfor ligge uden for mit område at fordybe mig i Handelens forhold og her specielt produktionsforholdene.

Det første, jeg herefter vil omtale, det er den udvikling i de politiske forhold i Grønland, som har fundet sted i de senere år. Kommissionens vigtigste forslag i så henseende var, at de gamle landsråd skulle erstattes af eet råd med en udvidet myndighed inden for de områder, som blev henlagt til dette råd. Der har jo været megen diskussion og megen tvivl om det rigtige i at gå bort fra den gamle ordning, hvor de indre forskelligheder i Grønland førte til, at hvert område havde sit eget råd, men jeg tror, at jeg kan sige, at den gennemførelse af kommissionens forslag, som fandt sted, den er der i dag ikke mere nogen diskussion om. Ingen vil nu drømme om en ordning med flere sidestillede råd i Grønland. Landsrådet er i kraft af sit større ansvar vokset i evne og er kommet til at spille en betydelig

rolle i landets liv. Landsrådsdrøftelserne har antaget en helt ny form og er kommet til at spille en langt større rolle for udviklingen i Grønland, end de kunne efter den gamle ordning; for så vidt kan man sige, at her har kommissionen opnået et godt resultat.

Hvis jeg skulle nævne en skyggeside ved landsrådet i de forløbne år, måtte det vel nærmest være den, at de frie erhververe ved valgene har spillet for lille en rolle. Det første landsråd, som blev valgt under nyordningen, havde slet ingen frie erhververe. Det andet, som blev valgt for et par år siden, havde dog to, og uden at man blander sig i de politiske forhold i Grønland, kan man vel nok have lov at udtale et håb om, at denne udvikling må blive ført endnu længere frem ved de kommende valg.

Når jeg nævner landsrådet som det vigtigste politiske spørgsmål, som kommissionen tog stilling til, må det erindres, at det for Grønland største politiske spørgsmål i dets historie: - Grønlands stilling i riget - ikke blev afgjort i kommissionen. De grønlandske medlemmer af kommissionen veg tilbage for en inkorporering og en repræsentation i Folketinget. Dog blev det tilrådet af kommissionen, at man ved den forestående grundlovsrevision skulle sikre en fremtidig mulighed for, at dette store skridt kunne tages uden en ny grundlovsrevision. Det blev det første landsråds fortjeneste, at man tog skridtet fuldt ud, da grundloven blev fornyet i 1953, og i dag forekommer Grønlands nye stilling i riget os så indlysende rigtig.

De nye større og handlekraftige kommuneråd, kommunalbestyrelserne, som blev foreslået af kommissionen, har haft en betydelig indflydelse på udviklingen i Grønland. Ved loven af 1908 havde man i stedet for de gamle forstanderskaber indført de nye kommuneråd uden direkte deltagelse fra administrationen, men de virkede ikke helt efter hensigten, fordi de savnede sagkundskab. Derfor kom ved loven af 1925 sysslerådene med den blandede sammensætning af folkevalgte medlemmer og administrationens folk. De virkede godt, men det kan ikke nægtes, at den grønlandske befolknings politiske udvikling derigennem blev underkastet et vist formynderi, som måske kunne give gode saglige resultater i visse tekniske spørgsmål, men som ikke var fremmende for dets politiske modenhed. Jeg tror, de nu forløbne otte år har vist, at den vej, der blev foreslået af kommissionen, var heldig. Der blev indført en ny kommuneinddeling, således at de nye kommuner gennemsnitlig omfatter cirka fire af de gamle. Rådene er udelukkende sammensat af folkevalgte medlemmer med den fornødne administrative og tekniske sagkundskab hos kærnerne, der er rådernes tjenere, ikke medlemmer deraf.

Det bør i denne forbindelse nævnes, at Øst- og Nordgrønland, selvom de også har fået nye råd, så dog ikke er kommet helt med i udviklingen som Vestgrønland. Det er noget, som vi må råde bod på i fremtiden, men man må her stadig

*Dronning Ingrid's Sanatorium i Godthåb set fra en af fjeldkammene,
der omgiver den store dalstrækning.*

Foto: Helga Thomasen

erindre, at vi må gå frem med en vis forsigtighed. De naturlige betingelser i disse landsdele er ikke de samme som i Vestgrønland, og det kan ikke nytte noget, at man gennemtrumfer en ordning på papiret, hvor man ser bort fra naturen i Grønland.

Et vigtigt spørgsmål, som kommissionen behandlede, var tilvejebringelsen af de penge, som de lokale råd skulle have eneansvaret for, således at de lokale råd kunne få forståelsen af, at penge det var noget, der skulle slå til, ikke bare noget, der skulle gives ud. De indirekte afgifter, der blev foreslået af kommissionen, påregnedes dengang at skulle give et par mill. kroner, og indtægterne er efterhånden, dels ved et stigende forbrug, dels ved forhøjelser af afgifterne, kommet op på 6 mill. kroner. Rådene har administreret disse penge på en fornuftig måde, og der er i de forløbne år opsparet et vist grundfond, således at kassernes økonomi ikke vil blive rendt over ende af det første stød. I de senere år har der været balance imellem indtægter og udgifter, og rådene er indstillet på, at dette også må være normalen i fremtiden.

Den største udgift for de grønlandske kasser har selvfølgelig som forudsat været de sociale udgifter. Jeg skal senere komme ind på socialforsorgen i Grønland

under nyordningen, men her kan nævnes, at udgifterne i de senere år har udgjort cirka 3 mill. kroner, heraf 1 til understøttelser og godt 1 til aldersrente. Fordelingen imellem staten og kommunen af de sociale udgifter er ikke den samme som henede. Specielt har man anset det for nødvendigt, at staten stadig driver sundhedsvæsenet i Grønland, da dette vil være en stor byrde for kommunerne. Til gengæld har kommunerne f. eks. aldersrenten at bære.

Blandt de vigtigste opgaver i det politiske liv i Grønland i den kommende tid har jeg allerede nævnt Østgrønlands og Nordgrønlands ligestilling med Vestgrønland, således at hele Grønland kan blive til en virkelig enhed. Et andet meget vigtigt spørgsmål bliver problemet om forholdet mellem folketinget og landsrådet. I loven af 1951, som fastslår landsrådets kompetence, var der ikke regnet med grønlandske repræsentanter i folketinget. Disse folketingsmedlemmers opståen må selvfølgelig have en vis indflydelse på udviklingen i de kommende år. Fordelingen af det politiske ansvar imellem landsrådet og folketingsmændene er noget, som de kommende års udvikling må komme til at beskæftige sig med. Selvom landsrådets myndighed er urokkelig, så må dog det forhold, at der nu er direkte repræsentation af den grønlandske befolkning i tinget, komme til at øve en indflydelse også i denne henseende. Dette er dog problemer, som administrationen kun i uvæsentlig grad vil komme til at øve indflydelse på.

Når vi da skal sammenfatte, hvad der er sket i det politiske liv i Grønland siden kommissionen, kan jeg sige, at følgende er sket:

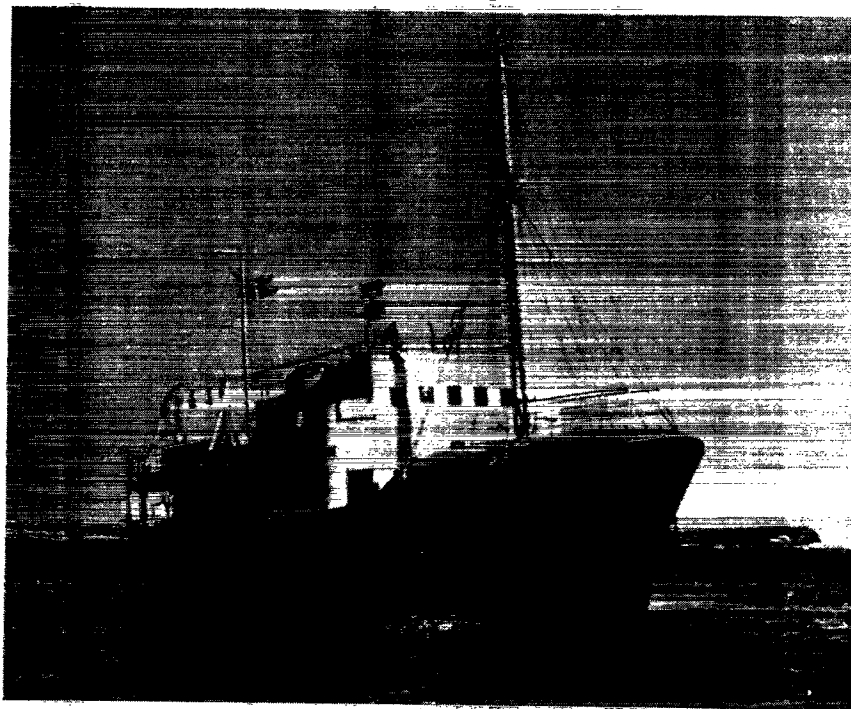
Grønland er direkte repræsenteret i rigets lovgivende forsamling. I Grønland er der nu lokale råd med myndighed og med midler, som de forvalter på eget ansvar og med sagkundskab i sin tjeneste.

Jeg vil derefter vende mig til de sociale forhold i Grønland siden kommissionen. Jeg har nævnt tidligere, at de nye kommunalbestyrelser her har fået en afgørende indflydelse. Midlerne er, som jeg også har nævnt, fremskaffet gennem indirekte afgifter, som alle går ind i den grønlandske landskasse og derfra fordeles til kommunekasserne efter deres behov. De vigtigste sociale udgifter, som kommunalbestyrelserne forvalter, er aldersrente og understøttelse. Igennem understøttelsen, vil jeg gerne nævne, er der ydet en betydelig indsats i bekæmpelsen af tuberkulosen ved siden af den indsats, der er ydet af sundhedsvæsenet, derved at der er tilvejebragt en ordening til hjælp for de familier, der rammes af tuberkulosen, specielt når forsørgere er ramt, således at tuberkuløse forsørgere i dag med sindsro kan lade sig indlægge til behandling, uden at hans familie derfor kommer til at lide nød. Som en anden nyskabning i det grønlandske forsorgsvæsen vil jeg gerne omtale den meget betydelige indsats, der nu bliver gjort i særfor sorgen, som nu er kommet i et intimt samarbejde med de hjemlige særfor sorsorganisationer,

som naturligt tilfalder en sådan embedsmand, herunder navnlig de hygiejniske forhold. Vi har fået en fast overlæge i kirurgi, som hele landet sender patienter til. Systemet med udsendelse af speciallæger, ørelæger, øjenlæger, børnelæger o. s. v., er blevet betydeligt udvidet. Antallet af sygeplejersker er blevet tre-fire-doblet til næsten 80. Særlig vil jeg her nævne, at seks unge grønlænderinder er fuldt uddannede som sygeplejersker, og fem i øjeblikket gennemgår uddannelse. Til bekæmpelse navnlig af børnedødeligheden har vi ansat tre sundhedsplejersker og håber snart på yderligere to. I det hele taget er sundhedsplejerskeinstitutionen noget, som vi meget gerne vil udbygge. Antallet af tandlæger er forøget fra to til seks foruden et antal sommertandlæger.

Angående udbygningen af sygehusene kan jeg oplyse, at sengeantallet siden kommissionen er udvidet fra 342 til 700, hvoraf de godt 200 på sanatoriet, men dertil kommer, at vi nu i vidt omfang disponerer over sengepladser hernede, så snart pladserne i Grønland truer med ikke at slå til. Der er bygget nye sygehuse i Holsteinsborg, Angmagssalik og Nanortalik, foruden at der er to under opførelse i Scoresbysund og Egedesminde. Hertil kommer betydelige ombygninger og moderniseringer af praktisk talt alle de andre sygehuse, især sygehusene i Upernavik, Frederikshåb, Sukkertoppen og Julianehåb.

Der er endnu i Grønland gamle og utilstrækkelige sygehuse, og vi håber i de kommende år at kunne få dem fornyet. Jeg tænker her i første række på Julianehåb og Godhavn. Men alle disse bestræbelser inden for sundhedsvæsenet har dog allerede medført betydelige resultater. I 1950 var dødeligheden i Grønland 25,5 promille, i 1956 14,6 promille. I 1951 var spædbørnsdødeligheden 137 promille, i 1955 78 promille. Denne spædbørnsdødelighed er stadig for høj efter dansk standard, men vi har dog fået den ned under, hvad den var her for en 20-30 år siden. En ganske særlig omtale af sundhedsvæsenets bestræbelser i Grønland bør vies tuberkulosebekæmpelsen, hvor den største indsats har været koncentreret. Denne indsats har især været gjort på to punkter, nemlig Dronning Ingrid's Sanatorium i Godthåb og skibet „Misigssut“. Det sidste blev skænket sundhedsvæsenet af den store indsamling, der blev iværksat efter kongen og dronningens rejse i 1952. „Misigssut“ har siden august 1955 sejlet længere end en gang rundt om jorden, og den har to gange undersøgt hele den grønlandske befolkning. Man må huske, at der her er tale om en virkelig 100 pct.s undersøgelse. Den grønlandske befolkning har virkelig besvaret denne håndsrækning med at møde frem uden undtagelse. Dronning Ingrid's Sanatorium er landets næststørste. Kun Københavns kommunes sanatorium i Avnstrup er større. Det er forsynet med alt, hvad den moderne videnskab kræver, og vi har haft det held ved dets etablering og igangsættelse at være hjulpet af folk, som gik til opgaven med en sådan ildhu og

Røntgenskibet „Misigsut“ i en grønlandsk fjord ankret op foran en boplads, hvorfra befolkningen i deres både sejler ud til undersøgelser. Skibet afgår ikke til næste plads, før alle er blevet undersøgt.

således at et stort antal grønlandere, som det i gamle dage var meget svært at gøre noget for, fordi det var svært at gøre noget lokalt, nu er kommet ind på særfor sorgen her i landet. Jeg vil gerne her særlig nævne det arbejde, der er indledt til hjælp for blinde og døvstumme i Grønland.

En ganske særlig omtale af socialfor sorgen i Grønland må selvfølgelig vies sundhedsvæsenet, som jo var et af de allerstørste problemer, som kommissionen beskæftigede sig med, og som er et af de emner, som i virkeligheden fortjener større uddybning og ikke blot en kortvarig omtale som den, jeg her må indskrænke mig til.

Siden kommissionen er sundhedsvæsenets personale i Grønland blevet stærkt forøget, mere end fordoblet. Der er nu 30 læger, som gør tjeneste i Grønland. Der er oprettet enkelte nye lægedistrikter, Godhavn, Nanortalik og Scoresbysund, men desuden og navnlig er der ansat flere læger i de eksisterende distrikter, således at de fleste distrikter, som før havde een læge, nu har to eller tre, hvortil kommer lægepersonalet på sanatoriet, som jeg senere skal omtale. Vi har fået en landslæge, som ikke har andre opgaver end den at tage sig af alle de opgaver,

Gammelt og nyt side om side. Ejeren af tørvehuset har fået boligstøttelån, og nu opføres ved siden af hans hytte et moderne træhus, meget større og sundere.

dygtighed, at jeg kan sige, at der ikke findes nogen mere veldrevet institution noget sted. Ved sanatoriet er ansat en overlæge, en overkirurg, som jeg tidligere har omtalt, to reservelæger, en 2. reservelæge og en assisterende læge. Vi står herefter i den situation, som er noget helt nyt i Grønland, at vi er i stand til virkelig at opspore alle tuberkulosestilfælde i starten og praktisk talt omgående iværksætte bekæmpelsesforanstaltninger. Calmettevaccination er gennemført i hele Grønland. Inden sanatoriet kom i gang, har omtrent 1500 patienter været behandlet på sanatorier hernede, hvilket er ca. 6 pct. af hele den grønlandske befolkning. Hjemsendelsen af patienter er nu gået stærkt ned, efter at vi har fået sanatoriet, og forhåbentlig vil den snart være helt forbi, og jeg synes da, at dette er en meget passende anledning til at nævne, hvor taknemmelige vi bør være de hjemlige tuberkuloseinstitutioner for den håndsækning, de har givet Grønland.

Et nyt problem, som er opstået i forbindelse med tuberkuloseindsatsen, er spørgsmålet om revalideringen af patienterne. Mange af patienterne kan ikke vende tilbage til det erhverv, de kom fra. Der er her gjort en vis indsats ved sanatoriet i Godthåb, men der er endnu et stort uløst område her at tage fat på i de kommende år. Jeg har tidligere nævnt den store hjælp for tuberkulosen, som ligger i kommunernes støtte til tuberkuloseramte familier.

Resultatet af denne tuberkuloseindsats er, at tuberkulosedødeligheden er faldet fra i 1950 at være 43 pct. af dødsfaldene i Grønland til i 1955 at være 17 pct. Tuberkulosedødeligheden, som før var den alt overskyggende dødsårsag, er nu rykket ned på sjettepladsen. Der er selvfølgelig stadig mange tilfælde af tuberkulose i Grønland, men forskellen er den, at de nu kommer som friske og ikke som gamle indgroede tilfælde.

Når jeg omtaler tuberkulosebekæmpelsen i Grønland, bør jeg ikke undlade at nævne den indsats, som er gjort af institutionerne: Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn, Red Barnet og Røde Kors, som alle har gjort et udmærket arbejde og udvidet deres aktivitet i Grønland betydeligt.

Som et helt nyt træk i sundhedstjenesten i Grønland vil jeg gerne nævne den effektive epidemibekæmpelse, som har været iværksat i de senere år. I gamle dage var det jo sådan, at man med rædsel omtalte den mulighed, at mæslingerne engang skulle komme til Grønland, og man udmaledede de helt uoverskuelige konsekvenser, dette skulle få. Vi har nu haft mæslingerne praktisk talt i hele Grønland, men takket være de muligheder, lægevidenskaben har stillet til vor rådighed, og takket være de nye transportmidler er det lykkedes os at komme igennem denne overgang på en forholdsvis lempelig måde.

Ja, som en afslutning af omtalen af sundhedsvæsenet bør jeg nævne, at alt dette selvfølgelig er kostbart. Sundhedsvæsenets driftsbudget ligger nu omkring 16 mill. kroner om året.

Når man har nævnt sundhedsvæsenet, kommer man automatisk til at nævne boligbyggeriet i Grønland, idet befolkningens sundhedstilstand i så høj grad er afhængig af en afhjælpning af dette problem. Kommissionen gik meget ind på de små dårlige og overbefolkede boliger, som kendetegnede den grønlandske standard. Vi har nu en ordning, hvorefter der ydes lån med statstilskud fra 50 til 75 pct. til nye boliger, idet der samtidig stilles krav om, at disse nye boliger skal være velbyggede og tilstrækkelige som familiebeboelser. Den normale standard er, at en familiebeboelse skal have mindst 2 værelser og køkken, og selvbyggeriet er i vidt omfang afløst af fagligt byggeri. Der ydes årligt 6 mill. kroner i sådanne byggelån, og der er i de sidste 5 år bygget 1200 nye boliger. Desværre kan jeg ikke mene, at dette antal boliger er tilstrækkeligt, fordi den forbedrede sundhedstilstand nu medfører en årlig befolkningsforøgelse på ca. 3 pct., som kræver over 100 nye boliger om året, hvilke 100 da går fra det antal af de gamle boliger, som samtidig nedlægges. Vi skulle meget gerne op på mindst 300 nye boliger om året.

I forbindelse med boligproblemet må problemet om bosættelsesformen i Grønland omtales. Kommissionen gik ind for en omflytning af befolkningen, fordi det var en nødvendighed, hvis de nye erhverv skulle kunne blive for befolkningen,

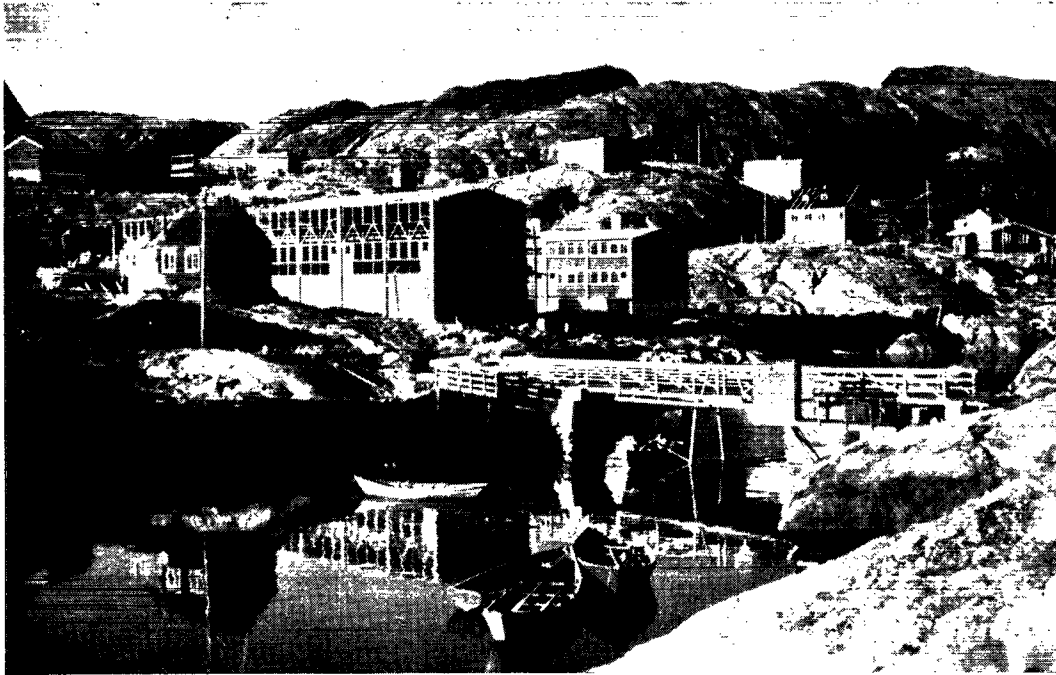

Foto: Ole Skærbo

De grønlandske byer vokser stadig.

I Sukkertoppen, hvor det kniber med at få byggegrunde nok, opførte man i 1955 disse moderne rækkehuse.

hvad de virkelig burde være. Der har været uhyre megen diskussion om denne foranstaltning, og det vil være alt for langt her at gå ind på en nærmere drøftelse af hele dette problem. Det er klart, at i de egentlige fangerdistrikter i Nordgrønland og Østgrønland og i fåreholderdistrikterne må en spredt bebyggelse stadig være det rigtige, men i fiskeriområderne kan en ophjælpning af erhvervet kun foregå samtidig med en omgruppering af befolkningen i større samlede bebyggelser. Hele denne sammenflytning er foregået ganske af sig selv, men selvfølgelig støttet af bolighjælpens ordning. Et meget stort antal meget ringe sultepladser er forsvundet, og jeg tror ikke, at nogen savner dem. Denne udvikling kan bedst illustreres med tallene. I Grønlands byer boede i 1950 49 pct. af befolkningen, i 1956 59 pct. Ved udstederne er de tilsvarende tal 33 pct. og 30 pct. og ved bopladserne 18 pct. og 11 pct.